

Demeter Gyöngyvér

Értelmiségiek sorsa a kommunista rendszerben kialakított ipari kisvárosban: Balánbánya tipikus esete

'The destiny of the intelligentsia in a small industrial town set up by the communist regime: typical case of Balánbánya (Bălan)' The study tries to explain the explanation to the intelligentsia's fate and its migration from this settlement. Emigration is a reaction of the isolated intellectual class to the communism's forced urbanization strategies that destroyed the local structures of the town.

Bevezetés

Vizsgálatunk esettanulmány, egy sajátos régióhoz kötődik, a Székelyföldhöz, de azon belül a Székelyföldön nem tipikus, de a kommunista iparosítás viszonylatában tipikus Balánbányához. Mint általában a legtöbb bányavárosban, a vizsgált helységben is igen magas a mobilis személyek száma. Egy év alatt Balánbánya lakossága több mint hétszeresére növekedett a betelepülések következtében. (Hargita megyén kívüli megyékből is jöttek a betelepülők; Bákó, Neamț, Maros, Vaslui stb.) Mindamelllett, hogy a lakás- és ellátási viszonyok növekedtek és a fizetések magas szintje folytán a bányavállalat alkalmazottainál állandóan növekedett a stabil munkaerő, amikor a vállalat alkalmazottainak száma 4000 fő körül mozgott, az alkalmazások száma meghaladta az 5000-6000 főt, amelyből évente mindössze 200-300 személy maradt a vállalatnál, valamint az évente átlagban számolt 836 alkalmazott értelmiségi közül 732 vándorolt el.

A kutatás egy viszonylag hosszú időszakot ölel fel, amely lehetővé teszi a rendszerváltás nyomán létrejött változások feltárását ; város életében és ezen keresztül az elvándorlás okaiban.

A Balánbányáról elvándorolt értelmiségiek köréből Csíkszeredáról, azaz a megyeszékhelyről (42 km-re Balánbányától), kerültek ki jobbra az interjúalanyok – és néhány más székelyföld célvárosból, mint: Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós és Sepsiszentgyörgy.

Az értelmiségiek elvándorlási okainak feltárását Balánbánya jellegzetesen bányavárosi életének tükrében vizsgáltuk, olyan kérdésekre

próbálván választ találni, mint: mi taszította és mi vonzotta őket Balánbányán?; milyen szerepeket vállaltak fel az értelmiségiek a város fejlesztésében?; mennyire jelenthetett a Balánbányán való munka szakmai sikerélményt?; összekapcsolódott-e az elvándorlás társadalmi mobilitással?; milyen tényezők befolyásolták az elvándorlás döntésének meghozatalát?; milyen elvándorlási Stratégiák működtek a vizsgált réteg körében?; mit jelentett Balánbánya és az ottani értelmiségiek számára az 1989-es fordulat?; megnőtt-e az elvándorlók aránya az 1989 utáni változások nyomán? stb.

A téma jellegéből következően a módszer a mélyinterjú volt, amely mellett önkitöltős kérdőívet is alkalmaztunk alapadatok rögzítésére. Mindezek alapjául helyi dokumentumok elemzése és értelmezése szolgált. Az elemzések alapját képező nyersanyag korántsem egynemű: a matematikai-statisztikai eszközökkel kezelhető adatfelvételen és a kvalitatív elemzésre alkalmas dokumentumokon át egészen a személyes megfigyelésekig és tapasztalatokig, a szigorú tudományosság módszerével nem kezelhető intuitív meglátásokig terjed.

Balánbánya általános bemutatása

A balánbányai széntelep a Gyergyói és Csíki Havasok között kiemelkedő Nagybagmász mészkő-masszívum nyugati lábainál, az Olt forrásvidékéhez közel, Balánbánya város területén, Csíkszeredától 42 kilométerre északra helyezkedik el.

A bányászat kezdete a 1600-as évek tehető. A bányaművelés a XX. század közepéig kisebb-nagyobb megszakításokkal folyt, annak függvényében, hogy hogyan alakult és hullámzott a rézszükséglet és a réz piaci ára. A három és fél évszázad alatt a bánya többször cserélt gazdát, hol hazai, hol külföldi magánszemélyek vagy részvénytársaságok tulajdonát képezve.

Az érckitermelés a II. világháború után, 1948-ban indult meg újra, az akkori ipari vállalatok és üzemek államosítását követően.

Az 1950-es és 60'-as évek elején végzett geológiai kutatások és a feltáró bányaműveletek a jelentős ásványvagyon gyarapodását eredményezték és ennek alapján elkezdődött a bányauzem fejlesztése.

1961-1989 között a bányaműveletek, az ércfeldolgozó üzemek fejlesztésére fordított állami beruházások meghaladták a 3,5 milliárd lejt. A bányauzem érc termelési kapacitása, az 1961-ben elért évi 100 000 tonnáról 1976-ig évi 1 600 000 tonnára emelkedett, megtartván ezt a szintet 1989-ig. 1990-től kezdődően az állami ipar általános

visszafejlődése következtében ez a szint fokozatosan csökkent és 1995-ben már nem haladta meg az évi 800 000 tonna érctermelést.

Mivel Balánbánya (eredetileg telep, utóbb város) létrejöttét geológiai kincsének, a rézércnek köszönheti, így nem meglepő, hogy a bányaiparra támaszkodó város fejlődése vagy hanyatlása is a bányauzem fejlődésével párhuzamosan alakult. Ezt mutatja a népesség változása is, hiszen az 1801-ben számlált 10 lakosról a lakosság 1810-ben már 87, 1830-ban 550, 1848-ban 732, 1860-ban 1 252 főt számlált. A gyakori betelepítések következtében 1853-ra kialakul egy stabil lakosság.

1880 után, a bánya bezárásából keletkező nyomorúságos éveknek köszönhetően a lakosság 1876-ra 208, 1880-ra 550, 1891-re 121, 1892-re 289 főt számlált.

1948-tól kezdődik a fellendülés időszaka. Ennek függvényében a lakosok száma 1956-ra eléri az 1 000 főt, 1974-re pedig a 11 489 főt. 1977-re a lakosság 12161 főre ugrik, 1983-ig tovább növekszik 14 415 személyre, míg 1996-ban eléri a 16 180 lakószámot. A bánya hanyatlása a lakosság számának csökkenésében is megmutatkozik, 1991-re 10 876 főre csökkenve.

Balánbánya népességváltozása (a népszámlálási adatok alapján)

A bánya fejlesztése a kommunizmus éveiben sok tényezőtől függött, ám elsősorban attól, hogy a föld mélyén volt érc, és másodsorban attól, hogy a kommunista államok egy teljesen önellátó, szinte belterjes gazdasági rendszert igyekeztek létrehozni központi irányítással. A szocialista országokban az iparfejlesztésnek a népgazdaság egészének fejlődésében hangsúlyozott szerepe volt, így Romániában az összberuházások 34 százalékát bányászatra fordították. Mivel a szovjet propaganda szerint az ország első embere a bányász és a kohász, ez az értékelés a fizetésekben is megmutatkozott, hiszen egy bányász átlagfizetése legkevesebb a háromszorosát jelentette az országos átlagfizetésnek, amiben természetesen szerepet játszott a végzett munka nehézsége is.

Így 1968-tól kezdve egy nagyszabású munkaerő-vándorlás kezdődik Balánbánya irányába, amely az 1986-os évekre csökken le.

Az 1963-1964-es időszakban megkezdődnek a városfejlesztésre szánt hatalmas beruházások. Kiépítik, nagyrészt a bányauzem alapjaiból a bánya munkásait ellátó szociális- adminisztratív intézménycsoportot, amellyel együtt a városiasodás folyamata is elkezdődik. 1964-ben felépül a klinika, 1968-ra befejeződik az Olt szabályozása, 1970-ben több mint

3 000 központi fűtésű lakás épül, 1973-ra felépül a városi kórház, felépül a 2-es számú általános iskola, szakközépiskola indul, újraindul a könyvtár, amelynek 1970-re már 5 000 kötete van. A különböző intézmények létrejötte nyomán betelepítik a tanárokat, mérnököket, orvosokat, a különböző technikai és adminisztratív személyzetet, akik a bányászok ellátását voltak hivatottak biztosítani.

Mindamellet, hogy egyre jobb lesz az ellátás, magasak a fizetések, egy nagyszabású, több hullámban jelentkező elvándorlás figyelhető meg úgy a bányászok, mint az értelmiségiek és a többi társadalmi réteg körében.

A nyolcvanas évek rossz ellátási (élelmezési, szociális, szolgáltatási) politikája az akkori romániai viszonyokhoz képest is különösen nagy nehézségeket okozott a város életében. Az alapélelmiszerek országos hiányát viszont az akkori körülményekhez képest aránylag magas adagrendszerrel Balánbánya számára jól megoldották, de fűtőanyag hiányában a központi fűtésű tömbházakban megszűnt a fűtés és melegvíz szolgáltatás. A fázó emberek közül sokan a tömbházlakások ablakán dugták ki a kályhacsöveket és letarolták a város környékén az erdőket.

Ilyen körülmények között következett be az 1989-es változás. A balánbányai tömegek az erős diktatúra megszűnésével úgy érezték, hogy munkahelyi kötelezettségeik is megszűntek. Fellazult a munkafegyelem, a termelés felére csökkent, az elvándorlás újra erőteljesé vált.

A nagyfokú vándorlás és a felülről irányított betelepítési politika következtében a lakosság kicserélődött. A kezdetben nagyrészt magyar település lakosságának 69 százaléka 1991 -re román anyanyelvűvé vált.

Az 1997-es adatok szerint Balánbányának 11 587 lakója van. Az oktatási intézményekben jelenleg 167 oktató dolgozik, az egészségügyi ellátást 6 orvos végzi. Ha figyelembe vesszük, hogy már 1971-ben 8 orvos dolgozott Balánbányán és abban az évben a lakosság nem érte el a 10 000 főt a jelenlegi 11 587 főhöz viszonyítva, ha összehasonlítjuk a város jelenlegi arculatát a hetvenes évekével, és ha mindezekhez hozzátesszük, hogy a bányavállalat termelése felére csökkent, jogosan tevődik fel a kérdés, hogy van-e egyáltalán jövője Balánbányának?

Balánbánya történetében a 1968-as év nem csak az addigi bányatelep várossá nyilvánítását jelentette, hanem a fokozódó, erőltetett urbanizációs folyamat eredményeként, ekkor kezdődik meg az értelmiségi réteg masszívabb, nagyobb tömegben való Balánbányára húzódása, illetve kihelyezése, áthelyezése is. Vizsgálatom viszonylag hosszú periódusát azért terjesztettem ki az 1991-es évig, hogy az 1989-es események

hatásait, az ennek nyomán jelentkező megnövekedett mobilitási adatokat is bevehessem a kutatás mezőnyébe.

A dokumentumelemzés mellett két fő kutatási eszközöm az önkitöltős kérdőív és a mélyinterjú volt.

A használt statisztikai adatok az 1992. január 7-i népszámlálási adatok, a Romániára vonatkozó 1968-1991-es időszak demográfiai adatai, valamint a balánbányai 1-es Számú Általános Iskola, a balánbányai 2-es Számú Általános Iskola, a balánbányai Bányászati Szakközépiskola, a balánbányai Bányavállalat és a Hargita Megyei Egészségügyi Hivatal archívumaiban található vándorlásra vonatkozó adatok, vagyis az elvándorlásokat és bevándorlásokat tükröző hivatalos és félhivatalos statisztikák.

A hozzáférhető dokumentumok a vizsgált időszakra vonatkozó fizetési listák, működési alapszabályzatok, az értelmiségieket foglalkoztató öt intézmény (1-es számú általános iskola, 2-es számú általános iskola, bányászati szakközépiskola, városi poliklinika és kórház, valamint a bányavállalat) nyilvántartásai, alkalmazási, elbocsátási, felmondási nyilatkozatok, átutalási igazolványok voltak, melyekből a beköltözések és elköltözések évenkénti változásait sikerült feltárnom az illető intézményeknél az 1968-1991 között végig alkalmazásban lévő személyek információinak segítségével. Mindezekben azt vizsgáltam, hogy hány évet dolgoztak és laktak Balánbányán, melyek voltak azok a kiemelkedő évek, amelyben megnőtt a mobilitás, hány értelmiségi dolgozott ezen intézményeknél. A különböző, már említett alkalmazottak segítségével kiküszöbölhettem a városon belüli munkahely változtatásokat és az ingázások következtében adódó változásokat, amelyek nem jelentettek bevándorlást, illetve elvándorlást.

Románia demográfiai adatai szerint a Hargita megye városaiba költözött személyek száma messze alul maradt az országos városra költözöttek számának átlagától. Így például míg 1991-ben, amikor országszerte megnövekedett a mobilitás, a Hargita megyei városokba költözött, bevándorolt személyek száma 1974 fő, amely az erre az évre számolt országos átlagnak, a 4 523 főnek a felét sem tette ki. A vizsgált időszakra nézve a megye mobilitási adatai az 1978-as évre a legmagasabbak, amely 6 589 személy megyébe költözését mutatják, miközben és 6 518 fő vándorolt el a megyéből. Hogyha figyelembe vesszük, hogy csak Balánbányán a hetvenes években évi 5 000-6 000 személyt alkalmaztak és majdnem ugyanennyi el is költözött, nyilvánvalóvá válik, hogy a vándorlás, mobilitás terén Balánbánya a legkiemelkedőbb helyet foglalja el Hargita megyében.

Az 1991-es népszámlálás adatai szerint a Hargita megyén belül lakóhelyet változtatók száma 1 512 fő, amely az összes többi megyéből bevándoroltakkal együtt 2 757 személyt tesz ki. Mindebből 279 személy érkezett Maros megyéből, 176 fő Bakó megyéből, 162 fő Neamț megyéből és 108 fő Brassó megyéből, míg a többi megyéből kevesebb, mint 100 személy érkezett. Az 1991-es évet megelőző időszakban is hasonló a különböző megyékből Hargita megyébe bevándorlók aránya. Mivel a Balánbányára költözők nagy többsége is ezekből a megyékből származik és ezen adatokhoz nem sikerült hozzáférnem (mivel az 1989-es „forradalmi hangulatban” a bányászok kidobálták és összetépték a meglévő dokumentumokat), ezen adatokat az általános tendencia felvázolására közöljük.

Am Balánbánya lakossága 1977-ben 12 161 főt számlált, amely 1992-re lecsökkent 10 937 főre, míg a megye többi városainak lakossága növekvő tendenciát mutatott. Így a megyeszékhely, Csíkszereda az 1977-es 30 936 főről 1992-re 46 220 főre növekedett vagy az 1977-ben Balánbányához hasonló lélekszámú Maroshévíz is 1992-re 17 212 főnyi lakószámúvá növekedett. Balánbánya lakossága 15 év alatt viszont 1 224 személlyel csökkent és Maroshévíz lakossága 3 594 személlyel nőtt. A balánbányai lakosságcsökkenés nyilván migrációs természetű (a város lakossága alacsony átlagéletkorú volt – nyilván szintén az odairányuló vándormozgás természetével összefüggésben – : a 0-41 éves korcsoport 1991-ben is a város összlakosságának 86,5 százalékát tette ki).

E tanulmány az értelmiségi réteget tekintve, az értelmiségiek majdnem teljes egészét befoglaló öt intézményt céloz meg. Az említett adatok tanulmányozása és a szerzett információk rávilágítottak arra, hogy az ingázók száma az egészségügyben dolgozó orvosok kivételével mindegyik vizsgált intézmény esetében elenyészően kevés volt, valamint a megjelölteken kívül városon belül munkahelyet változtatók nem voltak, így a munkahelyi szerződések megkötése és felbontása között eltelt időszak megfelelt a Balánbányán leélt évek számának. Ezért az említett dokumentumok használhatónak bizonyultak az elvándorlás nyomon követésében.

Összegezve az öt intézmény adatait megfigyelhető, hogy a vizsgált időszakban (1968-1991), amelyből az 1-es iskola és a bányavállalat esetében az 1991-es év, a szakközépiskola esetében az 1968-1969-es évek, a 2-es iskola esetében az 1968-1971-es évek, valamint az orvosokra vonatkozó adatok közül az 1968-1971-es évek adatai objektív okokból kifolyólag hiányoznak (vagy később alakultak, vagy számomra nem voltak hozzáférhetőek, esetleg nem is léteznek), elmondható, hogy ezen forrásanyagok szerint összesen 836 főiskolát végzett személyt

alkalmaztak és 732 költözött el. Az évenkénti átlagokat nézve ez 32 értelmiségi elköltözését jelentette évente. Ha figyelembe vesszük, hogy a különböző intézmények értelmiségi alkalmazottainak létszáma 1989-ig - ahogyan a grafikonokból is kitűnik - egyre nőtt és ez mindössze évi 36 új értelmiségi kihelyezésével valósult meg, az évenkénti 32 személy elvándorlása világosan mutatja, hogy egy igen magas elvándorlási tendenciáról van szó a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében is.

A kérdőívek alkalmazásának legfontosabb célja egy viszonylag kiterjedtebb populáció adatainak, közleményeinek összegyűjtése volt. Szintén a keresett személyek megtalálását célozta a hólabdaszerű kiválasztás alkalmazása, amely segítségével a megkérdezett személyek javaslataira és információira támaszkodva lehetett eljutni a következő megkérdezendő személyig. A megkérdezettek kiválasztásánál négy kritériumot szerepelt, éspedig: az, hogy a vizsgált periódus alatti elvándoroltak legyenek, az értelmiségi kategóriába tartozzanak, a megkérdezettek között ne legyenek egy családból valók (mivel feltételeztük, hogy úgy az elvándorlás okai, mint az életvitel, baráti kör stb. is, azonosak lennének), és olyan személyek legyenek, akik legkevesebb három évet Balánbányán éltek (meglátásaik megalapozottságát célozta ez a kritérium).

Az interjú alanyai kiválasztásában nagy szerepet kapott a kérdőívet kitöltő személyek véleménye, akiknek javaslatára végül is a vizsgált időszakban Balánbánya legjelentősebb funkcióit betöltő és legkevesebb tíz évet Balánbányán lakó volt iskolaigazgatóval és bányai igazgatóval, a bányavállalat volt főmérnökével, a volt egészségügyi igazgatóval és a volt úgynevezett „kultúrigazgatóval” beszélgettem el.

(Az alanyok - összesen harminc - átlagéletkora 52 év és koruk a minimális 30 évestől a maximális 68 évesig terjed. A nemek szerinti megoszlás a férfiak javára kedvezőbb, ugyanis a megkérdezettek közül 19, vagyis majdnem kétharmaduk a férfinemhez tartozik. Családi állapotuk szempontjából többségben a 24 házasságban van többségben a mindössze 2-2 elvált, nőtlen és özvegy személlyel szemben. A megkérdezettek nagy része (26) magyar anyanyelvű, a többi román nemzetiségű, de három vegyes házasság is előfordult: két román - magyar, valamint egy magyar-német anyanyelvű házaspárral találkoztam vizsgálatom során.

A megkérdezettek közül 8 férfi és 6 nő dolgozik alkalmazottként, 2 férfi és egy nő saját vállalkozásban, 8 férfi és 2 nő nyugdíjas, 1 nő dolgozik alkalmazottként is és saját vállalkozásában is, a megmaradt két személy pedig egy szülési szabadságát töltő nő és egy rokkant nyugdíjas férfi. A foglalkozás szerinti 8 mérnök, 8 tanár, 6 orvos, 2 gyógyszerész, 3 geológus, 2 technikus és egy pénzügyi ellenőr közül

jelenleg 23-nak nincs funkciója, de megtalálható köztük I-I osztályvezető, bányafőnök, aligazgató, főmérnök, vezető orvos, iskolaigazgató és igazgató. Ezek közül Balánbányán 18 egyénnek nem volt funkciója, viszont a megkérdezettek közül Balánbányán három iskolaigazgatói, egy főorvosi, két főmérnöki, egy „kulturigazgatói”, egy bányaignazgatói, egy bányafőnöki, egy szektorfőnöki és két osztályvezetői funkciót betöltő személy akadt. Alanyaik nagy része csíkszeredai lakos (25), viszont van két székelyudvarhelyi, két sepsiszentgyörgyi és egy gyergyószentmiklósi kérdezett személy is. Így nem meglepő, hogy csak egy csíkszeredai „lakos dolgozik Balánbányán a megkérdezettek közül, a többiek munkahelye abban a városban van, amelynek lakói lettek.)

Iskolázottság szempontjából a két technikumot és két posztgraduális képzésben részesült személyt leszámítva a többiek mind egyetemi diplomával rendelkeznek, az átlagos jövedelmük 500 000-600 000 lejes havi jövedelem. A megkérdezettek közül 12 személy 1 000 000 lejnél többet keres havonta, de ezt ellensúlyozza az a 10 személy, aki 500 000 lejnél kevesebb havi jövedelemmel rendelkezik.

Az értelmiségiek elvándorlásának legfontosabb okai társadalmi-politikai jellegűek voltak. Ez a vizsgált időszak szocialista típusú rendszerének tudható be: egyrészt az infrastruktúra kiépítésének mulasztásai, másrészt pedig a felülről irányított betelepítések révén. Ugyanis a nagy tömegben főleg Dél-Moldvából Balánbányára telepített faluról származó, alacsony iskolázottságú emberek, a börtönökből újonnan szabadult feyencekkel együtt meghatározták a város életét.

Még kezdetben Balánbánya és a környező nagy lakosságú falu, Csíkszentdomokos munkaereje ki tudta szolgálni a bányát, de 1960-tól, amikor - az akkori rendszer szempontjából - a gazdasági fellendülés időszaka kezdődött, megnövekedett a munkaerő iránti szükséglet. Mivel Csíkszeredában egyre-másra kezdtek épülni a gyárak, a környékbeli munkaerő inkább oda húzódott. Ezen jelenség kialakulásához a csíkszentdomokosi és felcsíki kollektivizálásba be nem kapcsolódott és ezért a bányától elbocsátott bányászok esete képezte a fő okot. Így Balánbánya a környező megyék lakosait kezdi vonzani, ahol az iparosítási fok jóval alacsonyabb volt. Ilyen módon telepítik be a városba a Dél-Moldvai falusi lakosságot. Velük kapcsolatban az elterjedt, domináns (s egyébként közismert) negatív sztereotípiák sora él az interjúalanyok körében: „Azok az emberek kerülnek ide, akik sokkal igénytelenebbek, kulturálatlanabbak voltak az ittenieknél is, és ez rányomja bélyegét egész Balánbányára - mondja a 67 éves F.A.

Nyilván abban az időben Romániában nem létezhetett a kereslet és a kínálat – gazdasági észszerűség – mechanizmusai alapján

működő munkaerőpiac. A kihelyezések és áthelyezések rendszerében a munkahelyet és ezzel együtt lakóhelyet változtatni kívánó személyek a hosszú halogatások és ígéretes falába ütköztek, amelyeken át az egyetlen kikaput a személyes kapcsolatok, a lekötöttségek jelentették. Aki ezekkel nem rendelkezett, az vagy szerencsés volt utalva, vagy pedig megghiúsult elköltözési szándéka egészen az 1989-es eseményekig.

A vándorlás legfontosabb okai az életminőségben és a társadalmi kommunikációban keresendők. Mivel az életminőség és a társadalmi kommunikáció három fontos komponense ezennel a pszichikai nyomás, a szükséges erőforrások felhalmozódása és az értékorientációk, az értelmiségiek Balánbányáról való elvándorlásának okait is ezen paraméterek mentén kellett vizsgálnunk.

Az elvándorláshoz szükséges anyagi erőforrások felhalmozása a gazdasági tényezőkkel van kapcsolatban. Ezért fontosnak tekinthető, hogy a helységben dolgozó tanárok, orvosok, gyógyszerészek, stb. - akik nem a bányavállalat alkalmazottai voltak - az országos foglalkozási kategóriájuknak megfelelő javadalmazásban részesültek, amely lehetővé tette a szükséges erőforrások felhalmozását. A bányavállalat alkalmazottainak jövedelme pedig jóval magasabb volt, mint a környező, későbbi befogadó városokban. Így az anyagi juttatások a vizsgált réteg esetében nem szerepeltek sem elvándorlási okként, sem pedig mind az elvándorlás döntésének alakulását meggátoló tényezőkként.

Balánbányát, fiatal és növekedő város lévén, demográfiai szempontból nem fenyegette sem az elöregedés, elvileg sem a túlnépesedés veszélye. Az irányított betelepítések, a népesség mesterséges, a már említett alacsony iskolázottsági szinten levő csoportokkal való felduzzasztása révén vált nem megfelelővé a város az értelmiségiek számára. A kiemelkedőnek alkoholfogyasztás, a szülőhely kultúrájához képest idegen területen való „fesztelen” (anómiás) viselkedés, az egyszerű, elhanyagoltság és leromlottság által jellemezhető városkép, és az ebből származó problémák révén az értelmiségiekre gyakorolt pszichikai nyomás nyilván nagymértékben hozzájárult ahhoz a nonkonfort-érzethez, s ezzel az elvándorlás jelenségének létrejöttéhez.

A rendszerváltás utáni változások lehetővé tették az akadálytalan lakóhely-változtatásokat, a nagyobb városok hagyománnyal rendelkező iskoláikkal, az értelmiségiek számára civilizáltabb, „kulturáltabb” életkörülményeikkel, szélesebb körű munkalehetőségeikkel (amely a harmadik szektor kibővülésével járt) újabb lehetőségeket nyújtott a Balánbányán maradt, sokaknak személyes kapcsolatok hiányában ezen időpontig nem megvalósítható elvándorlásra. Ezért nem véletlen, hogy az

1990-1991-es évek már bemutatott elvándorlási adatait kiemelkedően magas arányszámot értek el.

A szakmai tényezők vonzereje az orvosok, a tanárok esetében egy nagyobb városban erősebb, mint Balánbányán és nagyobb presztízzsel is jár. A vezető funkcióban levő értelmiségiek kutatásunkban külön réteget alkotván, az egyszerű alkalmazottként dolgozó értelmiségiek rétege fölött helyezkednek el, így esetükben az utóbbiból az előbbi kategóriába való felemelkedés karriermobilitásként jelentkezett. Ilyen módon az értelmiségiek esetében a különböző betöltött funkciók változásait tekintem a társadalmi mobilitás és horizontális mobilitás vagy elvándorlás összekapcsolódásának meghatározójaként a két, kibocsátó és befogadó helység között.

A 30 megkérdezett személy közül 8, aki Balánbányán vezető funkciót töltött be, vagyis egy szektorfőnök, két osztályvezető, egy bányafőnök, egy bányaigazgató, két főmérnök és egy iskolaigazgató a befogadó helységbe kerülve nyugdíjaztatása miatt elvesztette funkcióját, éppen ezért ez nem tekinthető „lecsúszásnak”. Viszont három, Balánbányán funkcióval nem rendelkező személy egyikéből osztályvezető, másikkól bányamérnök, a harmadikból pedig főmérnök lett, amelyek a vezető rétegbe kerülve felemelkedtek a társadalmi ranglétrán. Ugyanakkor két, Balánbányán is igazgatói funkcióit ellátó személy a befogadó városba kerülve ugyanezen funkciókban tornászta fel magát, de ugyanakkor megfigyelhető két, funkciócsökkenéssel járó elvándorlás is: egy iskolaigazgatóból lett aligazgató és egy főorvos igazgatóból lett vezető orvos. A többi megkérdezett egyik helységben sem töltött be funkciót.

A felsoroltakból kitűnik, hogy a megkérdezettek esetében a karrier alakítása nem szerepelt elvándorlási alkalomként. Bár egy nagyobb városban aligazgatónak lenni magasabb presztízzsel járt, mint Balánbányán egy iskolánál igazgatónak lenni, de ugyanakkor Balánbányán főmérnöknek lenni szintén elismertebb volt, mint ugyanezen funkciót a befogadó városok valamely kisebb vállalatnál ellátni. Így igaznak bizonyult B.L. 54 éves interjúalany megállapítása: „Ha Balánbányán nem tudtál karriert csinálni, akkor máshol sem.” A megkérdezettek közül egyetlen olyan személyt sem találtam, aki elégedetlen lett volna a munkakörülményeivel. Munkahelyi konfliktusai is csak ritkán adódtak egy-egy megkérdezettnek és a legfontosabb, hogy mindegyikük elégtételt érzett munkájáért. Mindössze két személy, két orvos jelölte meg mint egyik elvándorlási okot a nagyobb szakmai továbbfejlődés lehetőségét. Viszont Balánbánya egyik vonzerejének kétszer annyian jelölték meg a jó kollegiális munkaszellemet, a jó szakmai tapasztalatot és szakmai sikerélményt. Mindezek mellett egészen mást jelentett, hogy bármely

városban a Balánbányán szerzett szakmai tapasztalat jó ajánlólevélnek bizonyult: „Akik 15 évet dolgoztak Balánbányán, ha elkerültek, nem egy, hanem jóval több lett máshol vállalati főnök és igazgató. Sokan, akik itt végezték az iskolát, máshol megállták a helyüket” - vallja a 64 éves volt bányaiigazgató. „Volt szakmai sikerélményem. Ha összehasonlítanám, hogy ha, például, Csíkszeredában lettem volna üzemorvos, fele akkora sikerélményem sem lett volna” – nyilatkozik K.T. 62 éves megkérdezett. „A hétköznapiak is szépek voltak olyan szempontból, hogy az elképzeléseim valóra váltak, igazi szakmai elégtételt értem. Ez volt az, ami állandóan ott marasztalt.” – emlékszik vissza F.A. 67 éves interjúalany. De a szakmai sikerélmény nem sok embert tartott Balánbányán, amint ezt az elvándorlási adatok is bizonyítják.

Két interjúalany szerint sokan „ugródeszkának” tekintették Balánbányát olyan szempontból, hogy kényszerlakhelynek érezték a várost, alig várva, hogy leteljen a kötelező három év gyakornoki idejük, (az egyetem utáni voltaképpen kötelező kihelyezés utáni három év.) Ezen csoportba tartozott az orvosok többsége, valamint a Hunyad megyéből származó mérnökök, akik a Balánbányát is magába foglaló Déva ércbányászati központba szerettek volna úgymond hazakerülni. A karrierjük fellendítése érdekében, kapcsolati tőke szervezése értelmében vett ugródeszkának nem használták Balánbányát a megkérdezettek szerint. „Senki, aki ott dolgozott akár politikai vonalon is, nem jött el Csíkszeredában, mint megyeközpontban jobb állásért” - mondja B.L. 54 éves megkérdezett. Akik elköltöztek, nem az „ugródeszka”, hanem a szakmai tapasztalataik következtében haladtak előre új munkahelyükön.

A következőkben a városból való elköltözés stratégiáit vázolom; Amint az interjúkból kiderült, egyetlen értelmiségit „sem tartottak vissza” Balánbányán. „Aki akart, az eljöhett.” Hatósági akadályozás nem volt. De mielőtt eljött volna, új állást kellett keresnie magának. Ez pedig a szocialista rendszerben nem volt könnyű feladat, nem volt szabad, működő munkaerőpiac. A munkahelyek betöltésének fentről irányított és bonyolult, az egyszerű ember számára átláthatatlan rendszerében az egyetlen támaszpontot a személyes kapcsolatokon alapuló információszerzés jelentette. Így a munkahely keresése hosszú időt vett igénybe, amelyben keresni, s mintegy „lesni” kellett a megnyíló lehetőségeket, majd ha ilyenek adódtak, az egyéni élettapasztalatokat, kapcsolathálókat és energiákat mozgósítva „az adott pillanatban megragadni minden megragadhatót.” Ilyen módon az ügyintézők személyes hálózatokon alapul menete, a véletlen események nagy mértékben határozták meg, hogy sikerült-e az új munkahely megszerzése rövid idő alatt, vagy esetleg egyáltalán nem valósulhatott meg. Ezen

stratégiát alkalmazva, megszerezvén az új munkahelyet, az egyének elnyerték az áthelyezést és ezzel együtt a lakóhely változtatást. De sok esetben a munkahely megszerzése nem jelentett biztos munkahely változtatást, ha az illető személynek nem sikerült új munkaerőt találnia saját beosztására.

Az elköltözés ilyen nehézségének, a változtatás ezen stratégiájának tulajdonítható, hogy a megkérdezett elvándorlók kétharmada már jóval elköltözése előtt el szeretett volna jönni Balánbányáról.

Az értelmiségiek között is voltak olyanok, akik a köztes megoldást, az ingázást választották. Az úgynevezett „bányász tömbház” felépülése után, a bányavállalat műszaki értelmiségének vezetősége beköltözött Csíkszeredába. Az ingázás „nem volt igazán kellemes, de megszoktuk. A vállalatnak volt innen 2-3 autóbusza, amely 35-40 perc alatt kiért Balánbányára. Pontosan vitt és hozott.” - mondja bányavállalat volt főmérnöke, 67 éves interjúalany.

Az ingázások gyakoriságára vonatkozóan megállapítható, hogy a vállalat műszaki vezetősége hetente egyszer-kétszer járt be Csíkszeredába attól függően, ahogyan a munka és a feladatuk engedte. Megtartván Balánbányán régi lakásukat, vagy legényszállásra költözve, a bánya vezetősége gyakorlatilag nem szakított a város életével.

Pontos adatokkal nem rendelkezvén az ingázók számáról, a különböző balánbányai intézmények régi alkalmazottainak információira támaszkodva kitűnt, hogy az ingázás az orvosok körében volt gyakori, míg a mérnökök és tanárok esetében, a már említett heti ingázásokat leszámítva (régii lakásukat fenntartása révén gyakorlatilag nem minősülnek elköltözésnek), elhanyagolható esetekben fordult csak elő. Viszont például olyan orvosok is dolgoztak több mint 10 évet Balánbányán akik egyetlen napot sem laktak ott.

Az iparosodás alacsonyabb szintjén levő országokban, így Romániában is erősebbek a kibocsátó helység taszító erői, mint a befogadó város vonzó erői. Miként a fentebb leírtakból is kitűnik, ezen jelenség figyelhető meg Balánbányán is.

A repulzív erők fokozott hatása figyelhető meg abban a tényben, hogy a 14, a megkérdezettek válaszai alapján létrejött vonzási kategóriákból 8-at fogalmaztak meg úgy, hogy az adott tényezőt a balánbányaihoz viszonyítva minősítették jobbnak. Így a legfontosabb vonzerők, vagyis amelyeket a legtöbben jelöltek meg, nem azért voltak az egyes személyek által kiválasztva, mert jók voltak, hanem azért, mert „jobbak” voltak a balánbányainál. Ezen vonzerők: jobb kulturális és civilizáltabb környezet, amelyet a megkérdezettek fele jelölt meg, a

gyerekek számára jobb tanulási feltételek (10 személy véleménye), továbbá szülők ittléte, szakmai fejlődés jobb lehetősége, barátok ittléte, jobb lakásviszonyok, ismert környezet, jó gázellátás, Balánbányához való közelség, több lehetőség, véletlenszerű választás, stb. Megfigyelhető, hogy a két legfontosabb okot a jobb kulturális és civilizált környezet, valamint az értelmiségiek gyerekeiknek továbbtanulása miatti aggodalom képezte. Így ezen okok az előzőekben említett társadalmi-politikai okok konkrét formáinak tekinthetők.

Bár a balánbányai oktatás színvonalával a megkérdezettek nagy része elégedett volt, ez csak az I.-VIII. osztályokban folytatott pedagógiai tevékenységre vonatkozott. Középiskolai képzést a városban csupán a már említett Bányászati Szakközépiskola nyújtott, amelyet az értelmiségiek nem találtak megfelelőnek gyermekeik számára. Mivel a megyében található és ismert három legerősebb és hagyományában gazdag magyar gimnázium Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen és Gyergyószentmiklóson volt, így a magyar értelmiségiek és a román nemzetiségűek közül azok, amelyek megszerették a vidéket, Balánbányáról gyerekeik középiskolába adása előtt ezen városokba költöztek. Így tehát az elvándorlás egyik legfontosabb okát a középiskolai oktatás megoldatlansága képezte a balánbányai értelmiségiek számára.

Ugyanakkor az oktatásban előfordult problémák már az elemi iskolában is jelentkeztek, amely a város polgárainak óriási kulturális - műveltségbeli szintkülönbségével magyarázható. Egy bányász szülő és egy értelmiségi szülő hozzáállása gyerekeik neveléséhez merőben más volt. Az anyagi helyzetük gyors javításán fáradozó bányász szülők nem törődtek gyerekeik oktatásával, nevelésével, ezek neveletlené, szemtelenné váltak. „A gyerekek, akármilyen jó is volt az iskola, de azok a szülők gyerekeivel együtt jártak iskolába, ha kimentek az útra, a bányászok gyerekeivel játszódtak.” „Mi, már felnőtt, kiforrott emberek, valahogy el tudtuk viselni. Hiába neveltük bent a lakásban, de ahogy kiléptek a házból mindenhol mást láttak, azoktól tanultak. Ez készítetett főleg arra, hogy beköltözzünk” - vallja a 67 éves F.A. megkérdezett.

Tehát a nevelés kérdésének megoldatlansága miatt elvándorlók igazi motivációja a bányászok és értelmiségiek közti minden téren jelentkező óriási különbség volt. A tanulatlan, sokszor viselkedni sem tudó, fegyelmezetlen bányászok betelepítése képezte az értelmiségiek elvándorlásának legfontosabb okát. A bányászok rendezetlen életformájára utal a következő, előzőleg is idézett megkérdezett visszaemlékezése: „A munkások százai bányászruhában jártak-keltek a városban, mindenhol abban a piszkos ruhában voltak, így egy idegen egyből megijedt, hogy hogy néz ki a város és milyen rendezetlen a népség.” És az idők során,

amint már az eddigiekből kitűnik, még inkább elmélyült a rendezetlenség, mocskosság. „Ha az ember megszokott egy bizonyos rendet és látja, hogy ezt a rendezetlenséget nem tudja már egyáltalán befolyásolni - eljön.” - vallja az előzőleg idézett. Mert az 1980-as évekig még aránylag rend volt, aztán minden egyre csak romlott, főleg az 1989-es változások után. Ennek tulajdonítható, hogy az elvándorlás okai között, főleg az 1980-as évek második felétől a lakásbeli szolgáltatásokkal való elégedetlenségek is megjelennek.

Ahogy már részletesen kifejtettem, a lakások állapota az 1980-as évek második felétől kezdett rohamosan romlani, amelyben az említett bányászviselkedés mellett nagy szerepet játszott a központi fűtőhálózat kikapcsolása. Hogy a város és főleg ez épületek hogyan néznek ki ma, az a fával való fűtés eredménye is (amelyet a mellékelt fényképek hűen tükröznek).

Az 1985 után elvándorlók ezért is panaszkodtak csak a lakások állapotára. Hogy a lakókörnyezettel nagyon sokan nem voltak megelégedve és fontos elvándorlási okot képezett, az a bányászokkal való együttélésnek és a már leírt, ebből adódó problémáknak köszönhető. Még inkább elvándorlást kiváltó ok volt a város kinézete, a kosz és szennyezettség, amely a helységben uralkodott. Mindezek mellett a szolgáltatások leromlása és az elszigeteltség érzete sokakat késztetett elvándorlásra.

Az 1989 utáni alaptalan „támadások” miatti kényszereltávozás, a munkaviszony megszűnése és a város alárendelt léte csak egyedi esetekben jelentkeztek elvándorlási okként.

Mindössze hét személyt befolyásolt az, hogy barátai a befogadó helységben éltek, a barátok Balánbányáról való elköltözése viszont 12 értelmiségit befolyásolt a megkérdezettek közül az elköltözés döntésének meghozatalában. Tehát az elszigeteltségben egymásra utalt barátságokon, a táj szépségein és a szakmai sikerélményeken kívül másra nem igazán számítható értelmiségiek barátaik eltávozásával hamarosan elköltöztek. Így történhetett meg, hogy az említett helyi elit nagy része közel öt év alatt elvándorolt Balánbányáról. Aki nem a már említett politikai döntés miatt költözött el, azt a barátaik elvándorlása késztette a város végleges elhagyására, így lánc-migrációról beszélhetünk.

Mivel a Balánbányáról elköltözött értelmiségiek nagy része magyar anyanyelvű, nem meglepő, hogy a befogadó helységbe való költözés egyfajta „hazatérést” jelentett a megkérdezettek számára olyan értelemben, hogy a közeli rokonok, a szülők vagy a városokban, vagy valamelyik, az illető helységhez igen közel eső faluban laktak. Így ez is

egyfajta befolyásoló tényezőként hatott az elvándorlás döntésének meghozatalára.

A magyar értelmiségiek elvándorlási tendenciájának növekedésére az 1980-as évek végétől rányomta bélyegét a román anyanyelvűek egyre nagyobb számban való kihelyezése Balánbányára, ahogy az a vizsgált dokumentumokból is kitűnik. Bár az etnikumközi ellentétek csak latens formában jelentkeztek, ez is befolyásolta a balánbányai élet, munkaszellem, hangulat leromlását. „Voltak román-magyar ellentétek; szítani is próbálták, különösen az 1985-ös év után, amikor a nacionalizmus már egyre jobban kezdett teret hódítani úgy a városban, mint az országban is.” - mondja az 52 éves G.I. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy bár Balánbánya összlakosságának ma már jóval több, mint a fele román nemzetiségű, de kezdetben a Balánbányára került értelmiségiek nagy többsége magyar anyanyelvű volt, míg 1991-ben, az elvándorlásnak is köszönhetően kisebbségbe kerültek.

Az elköltözés nehéz döntésének meghozatalát a megkérdezettek döntő többsége (21 személy) magára vállalta, a többiek pedig a családjaikkal közösen hozták meg a döntést. A döntés megszületése és az elvándorlás konkrét ténye között több-kevesebb idő telt el, mivel aki nem rendelkezett a már említett kapcsolatokkal, annak sokat kellett várnia - ha korábban nem sikerült, akkor 1989 utánig.

A megkérdezettek véleménye szerint az óriási fluktuáció és az ezzel társult lakóhely változtatás egyik fontos oka a Balánbányán lévő erőltetett, nehéz és felelősségteljes munkaritmus volt. „Egy részük nem volt idevalósi. Bekerültek ebbe a környezetbe és nem tetszett. Főleg az olténiaiak nem voltak szokva ehhez a munkaritmushoz, kicsit lezserebbül képzeltek el az itteni életet - és sokan látván, hogy nem tudnak boldogulni, elmentek.” - vallja a 64 éves volt bányaigazgató. Tehát a 1.2. alfejezetben Bíró A. Zoltán nyomán tárgyalt lemaradás-érzékelés figyelhető meg.

Másrészt Balánbányának, mint minden városnak volt egy hangulata. Az 54 éves B.L. találóan fogalmazta meg; „az elvándorlást nem lehet úgy elhatárolni, hogy ez történt - az történt, nagyobb fizetés volt stb. Ezt nem lehet besorolni. Van egy olyan dolog, amit a materialista tudomány nem vesz figyelembe: kialakul egy hangulat.” Véleménye szerint ez a hangulat a fejlődő bányaváros ritmusából, lendületéből adódott. Az emberek jól érezték ott magukat, szerették a helységet, hajtottak érte, kialakultak a kis közösségek. Szerinte az elvándorlás lavináját a már említett párthatározat indította el: kicserélvén a kulcspozícióban lévő embereket, egy sor tehetségtelen, „buta” ember került a városba és a vezetőségbe, a bányavállalatot kivéve. Ezzel „megbolygattak egy hangulatot, egy biztonságot, egy helyzetet és akkor

pont a csúcson levőknek volt lehetőségük, hogy eljöjjenek. És eljöttünk. Egy ilyen hülye lépéssel a felsőbbtség részéről már nem éreztük jól magunkat a városban.” - mondja ugyanő.

Sokan nem találták meg számításaikat: a jó fizetést, a lakást megkapták, de szórakozásra, kulturális életre nem lévén lehetőség, eljöttek.

Megvizsgálván az 1989 előtti és utáni elvándorlási okokat megfigyelhető, hogy 1989 után jóval több személy jelölte meg elköltözése okául a rossz lakásviszonyokat, a szolgáltatások leromlását és ekkor jelentkezik az értékrendszer teljes megbomlása - mint kiváltó ok.

Így tehát az előzőek alapján elmondható, hogy a Balánbányáról való elvándorlás önkéntes jellegű volt, amelyben a közösségi migráció, a mobilitási erőforrások által szabályozott migráció és a kulturálisan kondicionált migráció típusai keverednek. Az általam vizsgált elvándorlás távolság szerint intraregionális, idő szerint állandó vándorlás a települések típusától függően városról - városra irányult. Vizsgálatom során az elvándorlás három szakaszából csak az első kettőt, vagyis az elvándorlás döntésének meghozatalát és a konkrét térbeli elmozdulás megvalósulását kutattam a beilleszkedést kihagyva, mivel ez már egy különálló kutatás témáját képezi.

A Balánbányán lezajlott folyamatok, a gyors ütemű fejlődéssel járó nehézségek, az értelmiségiek szerepe a város életében, a kommunális infrastruktúra elemeinek vizsgálata, a különböző társadalmi rétegek közti viszonyok, a döntésjogok, a gazdasági élet stb. feltárását és leírását igen fontosnak tartottam az elvándorlás okainak feltárásában. A jelenséget csak a várost jellemző sajátos folyamatok, a különböző szférák összekapcsolódásai és az általában vett kontextus segítségével lehetett körvonalazni.

Kutatásom feltáró és helyenként magyarázó jellege minőségi feldolgozáson alapul és a sajátos, bányavárosban lejátszódó folyamatokra is megpróbál rávilágítani az elvándorlás okainak bemutatása mellett, így jó kiindulópontot nyújt egy későbbi, reprezentatív mintán végzett mobilitásvizsgálat számára.

Összefoglaló

Az erőltetett ütemű urbanizáció és központosított településfejlesztési politika közepette az egyetlen gazdasági ágazatra, a bányászatra támaszkodó Balánbánya felülről diktált gyors ütemű fejlesztése és a mögötte jóval elmaradó közműi infrastruktúra és

intézményrendszer kiépítése az értelmiségiek Balánbányáról való elvándorlásának egyik legfontosabb okozója volt.

A bányászok igényeit kiszolgálni hivatott lakossági szolgáltatások intézményrendszere az ország nagyvárosaiban képzett értelmiségiek elvárásait nem tudta kielégíteni. Bár a lakásállomány mennyisége és minősége, valamint az alapvető szolgáltatások (vízellátás, fűtés, elektromos áram, kommunikációs hálózat, közlekedés, stb.) kielégítőek voltak a nyolcvanas évek közepéig, a kikapcsolódási lehetőségek, a kulturális élet és oktatás színvonala már kezdettől fogva elmaradt az értelmiségiek igényeitől.

Mindezek már önmagukban is döntő hatást gyakoroltak az elvándorlás folyamatának kialakulására, amelyhez hozzájárult a bányaváros sajátos problémája. Éspedig: a lakosság központilag irányított felduzzasztása révén a hatvanas évektől, masszívabban a hetvenes-nyolcvanas években bevándorolt dél-moldvai népesség és börtönviselt csoportok következtében a bányatelepet eddig uraló rend és viselkedésmód megbomlott, s ez a tendencia az 1989-es változások után felerősödött. A nagyszabású elvándorlások és bevándorlások (úgy a bányászok, mint az értelmiségiek és tisztviselők körében) következtében nem alakulhatott ki egy stabil populáció, egy helyi társadalom, amit a társadalmi rétegek közti hatalmas kultúrabeli, viselkedésbeli és tanultságbeli különbségek csak fokoztak. Így, átmenetnek érezve az itt töltött időt, csak igen kevesen próbáltak valamit tenni is a különböző téren jelentkező - általuk felfogott - hiányosságok kezelésére.

Helybeliségi tudattal rendelkező közösség nem alakulhatott ki, de egy megközelítőleg 10 éves időszakban létezett egy főként orvosokból és tanárokból álló helyi elit. Az 1970-es évek elején kihelyezett fiatal értelmiségiek hozzájárulásának köszönhető, hogy felépült a kórház, művelődési ház és két iskola. Ők szervezték meg a továbbképző tanfolyamokat, kulturális programokat, a város rendben tartását. De szintén egy felső döntés következtében a nyolcvanas évek elejétől a városba újonnan kihelyezett értelmiségiek, betöltvén a fontosabb vezető funkciókat is a városban (párttitkár, tanácselnök, szakszervezeti elnök), szakmai hiányosságaik következtében zavarni kezdték az úgynevezett helyi elit működését, amely ez utóbbi réteg nagy részének elvándorlását váltotta ki. Ebben nem csak az említett döntés, hanem az egymáshoz való ragaszkodás, összetartás és az egymásra utaltság is közrejátszott, így nem csak egy-két ember, hanem jóval több vándorolt el, nagyrészüket Csíkszeredába.

Az ideje és energiája nagy részét a teljesítménye javítására fordító bányavállalat műszaki értelmiségének és elsősorban a

bányavállalat minden Balánbányát érintő életképes, véghezvihető kezdeményezést anyagilag is támogató vezetőségének köszönhető, hogy aki valamit kívánt javítani a város életében, az meg is tehetette. Szintén az ők érdemüknek tulajdonítják, hogy a szűkös állami források mellett is szervezőképességüknek köszönhetően a város ellátása az 1989-es változásokig, az állam „takarékoságának” éveiben is megoldódott.

Nem lévén megfelelő színvonalú kikapcsolódásra, szórakozásra alkalmas hely a városban, az értelmiségiek szabadidejük túlnyomó részét a kisebb-nagyobb baráti társágokba visszahúzódva, a környező természeti szépségekkel való ismerkedésnek szentelték. Ezen társágok érdeklődés, tájékozottság, foglalkozás, valamint életkor szerint alakultak ki, amelyben megfigyelhető az elzárt bányavidékeken kiképzett ifjabb műszaki értelmiségiek kiközösítése a magasabb általános műveltséggel rendelkező orvosok, tanárok, geológusok és egyéb foglalkozási kategóriájúak által. Mivel a város elzártágából, a már említett szórakozási lehetőségek hiányosságaiból következően ezen társaságok egymásra voltak utalva, az egy-egy társágból elköltözött egyén maga után vont a többiek elvándorlását is.

Az infrastruktúra megoldatlanságát bizonyítja egy színvonalas középiskola hiánya is, amelynek következtében az értelmiségiek körében gyerekeik iskoláztatásának megoldására szintén az elvándorlás jelentkezett.

A gyors ütemű fejlődés nehéz munkával, sok erőfeszítéssel járt. Igaz, hogy sok értelmiségit éppen ez tartott hosszabb ideig a városban: az elért szakmai-sikerek, az állandóan növekvő város munkaritmusából adódó hangulat, az elképzelések valóra válása. De sokan ennek következtében is jöttek el, mivel a gyors munkatempó egyéni lemaradás-érzékeléseket vont maga után és ilyen módon elvándorlási okként jelentkezett.

A nyolcvanas évek második felétől a város arculatának és a közszolgáltatások leromlásának köszönhetően, a hozzá nem értés dominánssá válásából kifolyólag az értelmiségiek kitartóbb részének nagy része is elvonul a városból, az előzőekben felsorolt okok mellett mindezekkel már nem tartva érdemesnek megbirkózni. Ezekben az években szinte már „kényszerlakhelynek” tűnik Balánbánya az értelmiségiek szemében. Mindezen folyamatos leromlások csúcspontja az 1989-es fordulattal áll be. A „tarthatatlan zűrzavar, a munkafegyelem teljes megromlása, az erkölcsi normák hanyatlása” a legkitartóbbakat is távozásra kényszeríti. Így mindezen okok következtében az 1968-1991-es időszakban csak az öt legnagyobb értelmiségi létszámmal bíró intézmény, a három iskola, a bányavállalat és az egészségügy keretében alkalmazottakat nézve az ebben az időszakban alkalmazott 836 főiskolai

végzettségű személyből 732 költözött el Balánbányáról. Természetesen ezen legfontosabbnak szereplő okok mellett mások is jelentkeztek, mint az elzártság érzete, az 1989-es változások által létrejött különböző lehetőségek kiszélesedése, a fennálló munkaviszony megszűnése, a szakmai továbbfejlődés jobb lehetőségei más városban, a nyugodtabb, csendesebb életvitel, a szülőkkel vagy közeli rokonokkal való gyakoribb együttlét, amely csak más helységbe való költözéssel oldható meg stb. Tehát főleg az erőltetett ütemű iparosítás és az ezt követő urbanizáció hiányosságai, valamint a központilag irányított betelepítések következményeként az értelmiségiek tömeges elvándorlása figyelhető meg Balánbányán. Érdekesnek találtuk a balánbányai értelmiségiek elvándorlást megelőző munkahely változtatási stratégiáit. Így csupán a kölcsönös lekötöttségen alapuló, személyes ambíciókból és ismeretségekből szövődött kapcsolathálóknak köszönhetően vagy a véletlen események következtében sikerülhetett az elköltözést megelőzően egy új munkahely megszerzése a befogadó helységben. Ezen stratégiák részletes vizsgálata is egy újabb kutatás témáját képezheti.